

Toiset fonetiikan päivät Jyväskylässä

Toiset fonetiikan päivät pidettiin Jyväskylässä 8.—9. tammikuuta 1972. Jyväskylän yliopiston suojiin kokoontui kaikkiaan kuutisenkymmentä fonetiikasta kiinnostunutta tutkijaa, opettajaa ja opiskelijaa maan kaikista yliopistokaupungeista.

Päivien avaussanoissa Jaakko Lehtonen mm. totesi hieman kärjistäen, että usein Suomessa kansallisten kontaktien puutteen vuoksi tietyn alan tutkijat tapaavat toisiaan vain kansainvälisissä kokouksissa. Fonetiikan päivien tarkoituksia ovatkin kansallisten kontaktien luominen ja ylläpitäminen, virikkeiden antaminen sekä yhteistoiminnan kehittäminen tutkimuksessa ja opetuksessa.

Päivien esitelmät aloitti Heimo Makkonen (Jyväskylän yliopisto) kertoen kuvanauhan mahdollisuuksista kieltenopetuksessa. Esimerkkinä nähtiin mm. ranskan kielen konditionaalien opetusta kuvanauhan avulla.

Matti Leiwo (Jyväskylän yliopisto) puhui kielen omaksumisen fonologiasta transformationaalis-generatiivisen kieliteorian kannalta. Teorian mukaan merkityksen ja äänen sitovat toisiinsa universaalit sekä kielikohtaiset prosessit. Leiwo tarkasteli kriittisesti joitakin kielen omaksumisesta esitettyjä teorioita. Stampe on esittänyt teorian, jonka mukaan kielen kehittyessä lapsi oppii olemaan käyttämättä tiettyjä ensimmäisen, universaaleista säännöistä koostuvan kielioppinsa sääntöjä. Leiwon käsityksen mukaan kysymys voisi pikemminkin olla suoritusrajoituksista. Leiwo korosti behavioristisen oppimismallin ja transformationaalis-generatiivisen teorian eroa. Uudemmassa teoriassa kompetenssin käsite on varsin keskeinen. Leiwon mukaan opetus ja terapia olisi suunniteltava lapsen kompetenssin mukaan. Syy siihen, ettei lapsi tietysti kehitysvaiheessaan siedä »lasten puhetta», lience se, että hänen kompetens-

sinsa on kehittyneempi kuin hänen performanssinsa: lapsi kuulee, että hänelle puhutaan niin kuin lapselle, vaikka ei vielä itse pysty puhumaan täysin aikuisten normin mukaan.

Leho Vörk (Jyväskylän yliopisto) esitti seikkaperäisen selvityksen viron liudennuksen eriateisuudesta. Vörk ei esitelmässään kajonnut viron liudennuksen teoreettisiin ongelmiin.

Jyväskylässä suoritetusta sanamuotoja ja niiden kirjainrakennetta suomalaisessa sanomalehtitekstissä käsittelevästä tutkimuksesta kertoi Jaakko Pesonen (Jyväskylän yliopisto) esitelmässään Kirjainyhdelmätutkimuksesta. Pesosen lähtökohta tutkimuksessa on kvantitatiivinen, yksikköjen esiintymistodennäköisyyksien tutkiminen. Tutkimusten mahdollisina käytännön sovelluksina Pesonen mainitsi uuden sokeainkirjoitusjärjestelmän. Kuuroille voitaisiin kehittää drilliharjoituksia yleisimpien tavujen automaattistamiseksi varsin aikaisessa oppimisen vaiheessa.

Pertti Hurmeen (Turun yliopisto) esityksen aiheena oli Saippuakauppias ja innostunut sonni. Esityksen yhteydessä kuultiin näytteitä sekä Turussa OVE III:n avulla tuotetusta ns. synteettisestä puheesta että ns. käänteisestä puheesta: esim. *saippuakauppias* nauhalta takaperin soitetuna kuulostaa varsin erilaiselta kuin normaalisti toistettuna, vaikka fonemisegmentit ovat täysin samat.

Pekka Hirvonen ja Kari Hyppönen (molemmat Turun yliopistosta) alustivat provokatiivisesti sangen ajankohtaisista aiheista. Pekka Hirvonen käsittelee fonetiikkaa kielenopettajien koulutuksessa. Esimerkkinä Hirvonen käytti Joensuun korkeakoulun kieliaineiden parhaillaan laadittavaa opetussuunnitelmaa. Hirvonen totesi myös, että fonetiikka on tyyppillinen sivuaine. Kari Hyppönen alusti Fonetiikan opetuksen tilasta ja tulevaisuudesta. Hyppönen kosketteli monia tärkeitä kysymyksiä, mm. korkeakoulujen hallinnonuudistusta, tutkinnonuudistusta ja hankintojen koordinointia. Hallinnonuudistuksessa tultaneen päätyämään nykyi-

siä laitoksia laajempiin toimintayksikköihin. Tällöin joudutaan pohtimaan, minkä aineiden yhteyteen fonetiikan tulisi sijoittua. Hyppönen totesi myös, että fonetiikan opetuksesta suurin osa tulee muiden aineiden hyödyksi. Tutkinnonuudistus tuleekin asettamaan suuria vaatimuksia opetuksen suunnittelulle, jotta päästäisiin siihen, että opetuksen sisältö vastaa opetuksen tavoitteita: vasta sitten opiskelijalle voidaan taata todellinen vallinnan vapaus näennäisuudistuksen sijasta. Hyppönen puuttui myös fonetiikkaa sivuvaan kielistudio-opetukseen.

Hirvosen ja Hyppösen alustusten pohjalta käydyssä keskustelussa Ilkka Raimo (Turun yliopisto) korosti, että fonetiikka on yleisen kielitieteellisen opetuksen osa. Raimo ei myöskään pitänyt rajojen vetämistä eri tieteiden välille tarpeena. *Kalevi Wiik* (Turun yliopisto) ihmetteli, miksi filologiain piirissä näyttää olevan lingvistiikan vastustusta.

Päivien toisen päivän aloitti Jaakko Lehtonen (Jyväskylän yliopisto) kertomalla Eräistä artikulaation tutkimusmenetelmistä. Lehtonen esitteli Jyväskylässä kehitettyjä puheen artikulaation tutkimuslaitteita, mm. laitteistoa, jonka avulla voidaan ottaa valokuvia huulion asennosta jatkuvassa puheessa (eikä lauseyhteydestään irrotetuista äänneistä, kuten yleensä on tehty). Ns. magnetometrin avulla voidaan sähköisesti mitata erilaisia koartikulaatioilmiöitä, kuten huulten pyöristystä sekä alaleuan ja suupielten liikkeitä, rajoittamatta koehenkilön asentoja tai liikkeitä. Äänneiden nasaalistumisen tutkimusta on Jyväskylässä tehty pienen nenäsiivекkeeseen (nenän sivulle) kiinnitetyn mikrofonin avulla, joka rekisteröi nenästä tulevan värähtelyn.

Ilkka Raimo (Turun yliopisto) esitti Alustavia havaintoja iskuvaiheen vaikutuksesta sananrajan kuulemiseen. Suomen kielessä paino on sananrajan osoitin. Raimo totesi, että mm. Sovijärvi ja Lehto korostavat iskuvaiheen merkitystä painon havaitsemisessa. Sovijärvi ja Lehto määrittelevät iskuvaiheen lähinnä intensiteet-

tikäyrän perusteella. Iskuvaiheen käsite on Raimon mukaan kuitenkin jäänyt epämääräisesti määrittelyksi; esim. kokeellisesti analyysissa integraatioaika vaikuttaa ratkaisevasti intensiteettikäyrän muotoon. Raimo päätyi puhesyntetisaattorin avulla tuotettujen ärsykkeiden kuuntelukokeiden perusteella seuraavaan alustavaan tulokseen: pelkkä intensiteetin kasvu ei riitä sananrajan aikaansaamiseen; tärkein foneettinen tekijä on perussävelen kulku.

Tuula Jämsen (Keski-Suomen keskussairaala) kertoi afoniasta, puhe- ja äänihäiriöpotilailla suhteellisen harvinaisesta sairaudesta. Jämsenin esittämät tapauselostukset osoittivat, että täydellinen puhumattomuus eli kommunikaationkatko on yksi tapa paeta todellisuudesta, joka koetaan sietämättömäksi. Pelko ja ahdistus saattavat lamauttaa ihmisen kaiken motorisen toiminnan.

Antti Iivonen (Oulun yliopisto) esitti Kommentteja fonologian teoriaan. Iivonen tuntui suhtautuvan generatiiviseen fonologiaan varsin varauksellisesti.

Ossian Leisimo (Jyväskylän yliopisto) kertoi kuvanauhakollaasin avulla kuvanauhan käytöstä puheilmaisuharjoituksissa. Kuvanauhan mahdollisuuksia esitteli myös Aatto Sonninen (Jyväskylän yliopisto). Sonnisen esitelmän aihe oli Röntgenkuvanauhan käytöstä puhe- ja äänihäiriöisten diagnostiikassa.

Fonologian uusimmatkin virtaukset olivat päivillä esillä. Kalevi Wiik (Turun yliopisto) puhui aiheesta Eräs markednessteorian kohta: miksi suppeammat takavokaalit ovat yleensä pyöreämpiä kuin väljät? Perustuen Fantin akustiseen teoriaan puheen tuottamisesta Wiik osoitti, että käsitteitä resonaattorin kaulojen konduktiviteettien suhde, onteloiden kokojen suhde ja yhdistämiskerroin hyväksi käyttäen tämä universaali voidaan selittää luonnolliseksi seuraukseksi ihmisen ääniväylän rakenteesta.

Päivien viimeinen esitelmä, Mikael Reuterin (Helsingin yliopisto) Om kvantitetsförhållanden i finlands-svenskan, jäi

kulkuyhteyksien vuoksi useimmilta Jyväskylän kaukaisilta vierailta valitettavasti kuulematta.

Päivien yhteydessä oli tutkimus- ja opetusvälineiden näyttely, jossa oli esillä useita mielenkiintoisia laitteita. Lisäksi päivien osanottajille annettiin mahdollisuus tutustua Jyväskylän yliopiston fonetiikan laboratorioon, jonka suojissa pidettiin myös yliopistojen fonetiikan opettajien kokous. Kokouksessa puhuttiin mm. hankintojen koordinoimisesta ja tutkimusaiheiden varauksesta. Usein varsin kalliiden foneettisten tutkimuslaitteiden hankintojen koordinoimiseen tuntui suhtauduttavan myönteisesti. Tutkimusaiheiden tai -alueiden varausmenettelyä ei pidetty hyvänä; päivävastoin todettiin tieteellisen tutkimuksen edistymisen kannalta edulliseksi eri lähtökohdista lähtevien tutkimusten teko samastakin aihepiiristä. Hyvin tärkeänä pidettiin tietoja siitä, mitä missäkin tutkitaan hedelmällisen vuoro-vaikutuksen lisäämiseksi. Kokouksessa sovittiin myöskin alustavasti, että seuraavat fonetiikan päivät pidetään Oulussa vuoden 1973 aikana.

Jyväskylän fonetiikan päivät osoittivat, että päivien nuori traditio (ensimmäiset fonetiikan päivät järjestettiin Turussa toukokuussa 1971) on jatkamisen arvoinen. Virikkeiden antajana sekä kontaktien luoja päivät täyttivät tehtävänsä mainiosti. Päivillä sai myös yleiskäsityksen siitä, minkälaisien asioiden parissa suomalaiset fonetiikan harrastajat askartelevat.

Yhtenä päivien heikkoutena voitaisiin ehkä pitää hajanaisuutta. Sana *fonetiikka* kattaa nykyisin sangen laajan alueen alkaen puheopista ja logopediasta aina kielitieteelliseen fonetiikkaan ja soveltavaan kielitieteeseen. Päivien rakentuminen joidenkin tiettyjen teemojen ympärille saattaisi vaikuttaa eheyttävästi. Toinen heikkous oli ehkä keskustelun vähäinen osuus. Tosin fonetiikan asemasta yliopistoissamme keskusteltiin jonkin verran Kari Hypösen ja Pekka Hirvosen erinomaisten alustusten pohjalta. Kokonaisuutena keskustelun osuus jäi kuitenkin melko pie-

neksi. Esimerkiksi korkeakoulujen hallinnonuudistuksen ja ns. suorituspistejärjestelmään siirtymisen vaikutuksesta fonetiikan opiskeluun ja tutkimukseen keskusteltiin melko vähän, vaikka nämä asiat varmasti ovat tärkeitä fonetiikan tulevaisuuden kannalta.

Pertti Hurme